

تۆرك يوردى

تۆرك ادبىياتىنىڭ مەركىزى ھېيئىتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى.

جلد ۲

تەمىز ۱۳۴۱

نومۇر ۱۰

مستنا کوزلار

اسکی یولده بعض شعرلر واردرکه هم نیجه صنایع و بدایعه مزین، هم ده لطیف بیر مضمونی حاوی اولدقلری جهته ارباب ادبک هر وقت زیور حافظه ایله مه سی لازمدر. اوجله دن اولق اوزره وقتيله مجموعه مه درج ایله دیکم پک دولنشین ابیاتدن بیر مقدارینی - ایضاحات لازمه سیله - نشر ایدیورم.

امیدم بو؛ وفادن اوله کوکلنده اثر پیدا
خدا قادردر ایلر سنک خارادن کهر پیدا

هدای: عتیق

بو بیت مشهور (عزیز هدایی) دن اول کچن (هدایی) مخلصلی بیر ذاتکدر.
مصرع ثانیه سی لسانم زده امثالدن اولمشدر.

معلومدر که بوراده معشوقه نك کوکلنی مرمره، اونده کی وفائی کوهره بکتر تمشدر.
مصرع ثانی او وقت پک بکنیلدیکندن بیر چوق شاعر طرفندن تضمینلری
اسکی مجموعه لرده کورولور. اک کوزلی شودر:

عجبی طاشچی زاده اولسه بیر محبوب مستنا
« خدا قادردر ایلر سنک خارادن کهر پیدا »

بویله قوس ایچینه آلق مصرعک باشقه سنه طاند اولدینغه دلالت ایدر.
شاعر (طاشچی اوغلنک مستنایر کوزل اوله رق ظهوری غریب کورولمه سین.
خدا؛ مرمرطاشی مثابه سنده اولان بیر طاشچینک صلبندن ده بویله کوهری وجوده
کتیریر) دیمک ایسته یور.

درونک پر معارف؛ همشینک مرید عارف قیل
آچیلمه ای یوزی کل شخص نادانه کتاب آسا

باق

شاعر؛ مخاطبه اوچ خصوصده کتاب کیی اولقلای توصیه ایدیور: سینه سی

معارفله طولو اوله جق ، داتما ارباب عرفانله دوشوب قالقه جق جاهلله قارشیده
آچیلمایه جق یعنی جاهله بیلمه دیکی شیردن بحثه قالقیشمایه جق. چونکه یا آکلاماز؛
عبث اولور . یاخود ترس آکلار ؛ مسئله چیقار .

(آچیلما) لفظی هم کشف راز ، همده کتابک آچیلما سی کی ایکی معنایی
شاملدر .

بو بیت ، وبونی حاوی اولان غزل اسکی شاعرلر طرفندن بکنیله رک نظیره لر
سویلمشدر .

مشهور منشی (نوزس) ک آتیده کی بیقی بوکا (جواب) در [۱]

اوکاک آردک کوزت فکر دقیق ایت اونده بر سویله

اوکوتمه آغزیکه هر نه کلورسه آسیاب آسا

بو بیتده تأملله ، دقتله سوز سویله ییب آغزینه کلن هر سوزی صرف ایتمه مکه
تنبیه ایتمکله برابر « مراعات نظیر » صنعتی اوزره بر چوق دکیمن مضامینی جمع
ایتمشدر .

(آرد) اون (کوزت) دکیمنک کوزینه نظر ایتمش (دقیق) اون
(اونده) ینه « اون » لفظی شاملدر . (اوکوتمه) بوغدا یک اوکوتمه سنا یمادر .
(آغزیکه) دکیمنک آغزینه اشارتدر . (آسیاب) دکیمن .

بونکه برابر ایلک کله اولنه (اوک) کافی نون کی اوقونمقله ینه (اون) .
ایما وارددر . صوک کله اولنه (آسا) ده کی (آس) ده ینه دکیمن دیمکدر .

شاعر بریتده بوقادار دکیمن ادواتی جمع ایله مکله برابر اوافق بر مسامحه یه
دخی دوشمه مشدر . مع مافیه : حاوی اولدینی تکلفاتدن طولایی باقیدن کیری
قالدیغه ذوق سلیم حکم ایدر . باقی استاد ؛ بودقیقه یی بیلدیکی جهتله شعرده
صنایع اوغزینه اصلا تکلفاته دوشمز .

ضیا پاشا (خرابات) ده (فضولی) حقنده - کال بکک ایچجه تهزیلنه مظهر
اولان :

[۱] اسکی (تذکره شعرا) لرده (فلان شاعر باقینک مشهور فلان غزلنه جواب
یازمنش ، حقا که استادی بعض ابیانه کچمشدر : کم ترک الاول للاحر) کی سوزلر کورولور .

يانيقدر او عاشقك كئابي
شعرنده قوقار جگر كئابي

يقي عقبنده - شو :

ايتمز غزلنده فكر صنعت
صنعت اولور آنده بي صنعت

دېميشده فضولى صنعت او غرنده تكلف، حتى تعسف ايدنلرك مشهورلرنددر.
بوني فارسى ديوانك مقدمه سنده يانه ياقيله آكلاتير. پرمضامين رنكين بر بيت
او غرنده كيجه ساعتلرجه اويقوسز قالدېغنى اشراب ايدر. ذاتاً اوزمان (شعر)
ديك اولاً وبالذات (صنايع بدعيه) ديمكدي. بوندى ناصل وارسته اولنه بيليردى.
آنجاك بويوك استادلر صنعت او غرينه (ياوان) لق درك سته ممكن مرتبه دوشمه مكه
چاليشيرلردى. بيهوده تكثير سواد اولماسه بوراده بوقيلدن برچوق مثال ايراد
ايدردم. فقط اونلره بدل نافع شيلرك عرضنى ترجيح ايله يورم. فضولينك تكلف
كوستردى برچوق ابياتدن برينى عرض ايديم :

چيغمه يارم كيجه لر اغيار طعنندن صاقين
سنمه اوج ملاحسين بونقصاندر سكا

بو بيتده شاعر - ايلك ذهنه تبادر ايدن معناسندن باشقه - ديوركه :

سن ملاححت اوجنك ماهيسين. اكر كيجه لرى (يارم) يعنى - هنوز بدرنام
اولمادن، داها طفل نازك ايكن - نصف آي كې كيجه لرى كچر سكه بو حال سكا
نقيصه ويرر.

شيمدى (چيغمق، ياريم، كيجه، ماه، اوج، نقصان) مراعات نظيرى
وياريم، بدر جناسلرى ايله برابر كوزل برده نصيحتى حاوى بويله جمعيتلى يقي
عجبا ضيا پاشا فكر صنعت اولمادىنى حالده بداهة سويله يي ويرديكى واقعيمدر ؟

..

برسر و بسلامد نجه ييل باغبان اولوب
سرکشك ايتدى اول دخی دامشكشان اولوب

كهل پاشا زاده

نورس قدیمک :

کندی الله یاره کسوب ویردیکم قلم
فتوای خون نا حقی یازدی ابتدا [۱]

بیکی کی منظورم اولان یویولده بعض ایات حضرت (مفتی الثقلین) ک بالاده کی
ییتندن ملهم اولدقلری درکارددر .

* *

بردی قانلو حرامیدر دیو حبس ایتدیلر
قورتولجه آسمه دن خیلی صیقلمشدر شراب
لاادری

بر صنعت اویونجاغنده باشقه بیرشی اولمایان بویتده کی هنرده انکار اولونه من .
زمانک صیقلمغه کله یین کنجلیری بوقیل شیلره (پوف) دیوب کچی ویریورلر .
فقط دوغری دکلدور . کوزل فکر ؛ کوزل افاده اولونورسه (مخلد) اولور .
فکری تشخیز ایتک ، کوزل یازمق ایچین مصنع اثرلری چوق کورمک لازمدر .
تا که اونلردن زمانه کورپک کوزل ترتیب کلمات ، تنسیق کلام اوصولی اوکره نه ،
بعضاً کوزلجه افاده ایدیلهمه یین لطیف بر معنی ؛ ضو کره کلنلر طرفدن داها
رنکین بر صورتده افاده ایدیایر . بعضاً ده اومعنی ؛ شاعریک ذهنتده باشقه بر مضمونی
تولیدادیلر . شوراسی محققدر که اسکیلری ، یکیلری چوق تتبع ایتمین ؛ هیچ
بروقت استاد ادب اوله من .

* *

غنجه یی سروی سکاتشیه ایدر هر بی ادب
هپ سکوتکله سکونکدر اکا جانا سب

شیخ الاسلام یحیی

[۱] حال بوکه دیواننده بویتک اصلی :

لایقمیدر که سا که کسوب ویردیکم قلم
فتوای خون نا حقی یازا ابتدا
ملرزنده در . السنه ده بالاده کی تصحیحی کورمشدر .

يعنى : اكر سنك طوطى كېي كويان ، طاووس كېي خرامان اولديغكى
كوردسه ويادوشونسه لردى سنى ساكت غنجهيه ، ساكن سرويه بكنزتمكلكه
جسارت ايله مزلردى .

شعرده يكانه مقصد ، ظريف ، رقيق بر افاده ايله بر معنائى افاده ايتمكدى . بر
شاعر ؛ غايت كوزل بر افاده ايله جانانك آغزى غنجهيه ، بوينى سروه بكنز تير .
خوشه كيدر . بر ديكرى ده كلياً اونك عكسى معنائى رنكين بر قابله قويار .
اوده بكنز يلىر .

شعره منطقك صغراسى ، كبراسى كيرمز ، اونك ناطقه سى كندينه كورده در .
يعنى بوتون مجازيات ، تشبيهات ، استعارات ، تجنيساتله ماليدر . موضوعى ده
زهديات ، غراميات ، حكميات اخلاقيات ، انواع مطايباتدر . ذم و تقييح ، سب
وشيم ، شهوانى و پرده بير و نانه سوزلر منظوم و مصنع اولسه دى دائره ابدن بير و ندر .

.*

يك سرشت بر حواس خسه دن آيريلار

بر قدح بر باده بر ميخانه بر بن بر حباب

مولوى خالص ده

(سرشت) گرفت وزننده يوغورمه ديمكدى . بوسيله مايه ايله يوغورولان
شيشه ، نفس مايه يه ديرلر . (يك سرشت) هپسى بريرده يوغورولش معانسه
وصف تركييدىر .

شاعر بوراده (قدح) له سامعه يه (باده) ايله ذائقه يه (ميخانه) ايله شامعه يه
(بن) ايله لامعه يه (حباب) ايله باصره يه اشارت ايتمشدر .

يعنى قدحك شينقيرتيسنى ايشيتمك ، باده نك لذتى طاتمق ، ميخانه نك عصرديده
رايحه سنى قوقلامق ، كنديسنى طوتمق (حباب) حالك فتحيله شراب اوستنده كى
قابار جقار ك قدح اوستنده قاباريب قاباريب پاتلامه سى كانه كوز قيرپيشد يرمه يه يعنى
كورمك حسلرينه اشارت اوله رق بونلرك بشى بردن (حواس خسه) نى تشكيل
ايله مشلردىر .

ادبیات عربیه نك (مولدون = یابانچی اولادی اولوب حرب مملکتلرند
طوغان) و (محدثون = یکی چیقیدیلر ، توره دیلر) نامرینه شهرتیب اولان
اك پارلاق طبقه سی ادباسندن مشهور (ابونواس) ك ینه مشهور :

الافاسقنی خمرأ وقللی می الخمر
ولاسقنی سراوان امکن الجهر

(بکا شراب ایچیر . همده « بوشرا بدر ! » دی . علناً ممکن ایسه کیزلی ایچیرمه !)
ییتنده کی (بکاده - بوشرا بدر - دی .) سوزیکزدن مقصدیکز نهدر ، دییه
بونواسه صورمشلر (آدینی ایشیتمکده (سامعه) جسم نشئه لنسین دییه آدینی
ساقینك آغزندن ایشیتمک ایستهم ، دیمشدر .
متأخرین برازدها جبر طبع ایدرک بوییتده (حواس خسه) نی بولمشلر .
النه قدحی و یروب شراب ایچیرمکه لامسه و ذائقه و شامه نی ، آدینی سویله مکه
سامعه و باصره نی اوقشامش اولیورمش :

معنی الشعر فی بطن الشاعر

غیرت قومابور دیرده ایدر غیبتنه آغاز

افشای عیوب ایتمه میدر غیرت احباب

واصف اندونی

(واصف) نجاتی ، کدایی ، ندیم ، ثابت کبی پک معدود خلقه یاقلاشان
شاعرلریمزدندر . اولك ایچون اسکیدن دیوانی خلق الندهده کورولوردی . نته کیم
بوییتی ده آچیق بر سوز اولدیغی حالدده یرلشمش قصورلریمزدن برینی افشا ایتمی
حسیله السنده دائر مثل سائر اولمشدر .

(غیبت) لفظی (زینب) وزننده غینك کسریله در . (غیرت) وزننده
شهرتی - عربجهیه کوره - غلطدر . بزده هنوز بویله یابانچی کله لر حقنده بین الادبا
بر قرار ویرلمشدر . فقط خلقمیز کندی ذوق و آهنگنه اویدورمق صورتیه
چوقدن قرارینی ویرمشدر . لسانمزدده (غیرت) وزننده شهرتی ده او قرار
مقتضاسندندر .

(غیبت) بر آدمک ایشلدیکی حالده شایع اولمسی ایسته مدیکی بر قباحتی اونک
غیابندن شوکا بوکا سویله مکدر .

بو ؛ اخلاقاً اولدینی کبی شرعاً مذمومدر . ذاتاً (شریعت اسلامیة) اک
زیاده اخلاق دیمکدر . اخلاق عالیله دیغز تعارض ایتمز .

بر کیمسه نک کیزله مک ایسته دیکی بر فعلنی یوزینه قارشى سویله یه مه ییبده
آرقه سبدن سویله مک ؛ بر کره اوسویله یین شخصک نامرد ، منافق ، بدمایه
اولدینی اثبات ایدر .

صوکرده بر قباحتی یایمق بر کناء ایکن اونى پرواسیزجه علناً یایمق ، ویا
مضرووره هرکسه افشا ایتک او کناهدن اشنع داها آغیر جزائی مستلزم بر
کناهدر . چونکه بنی نوعنی قات قات فالغه سوق ایدیور . کیمسه نک بوقالتی
یایمغه حق یوقدر .

ایشته بر کیمسه نک کیزله مک ایسته دیکی قصور بنی افشا ایتکده داها نامردانه
قامرلی کناهلردندر .

•••

جوری کوکلدر چکن کوزدر کورن رخساری
الله الله کام آلان کیمدر چکن کیمدر تعب

فتولی

یومعنی مثنوی شریفده :

باربر کاوست و برکردون حنین
(یوک ؛ اوکوزک صیرتنده اولدینی حالده آرایه ایکیلر)

مألنده کی مصرعله افاده ایدلمشرکه امثال فارسیه دندر . فتیرک شو بیتیم ایسه
آتاسنک مالی صاتمق قیلندندر :

محنتن کیم چکدی کیملر اولدی آندن وایه دار
یوکلنن باری اوکوز کردونه ایکار زار زار

•••

بنم بر لیلی شیرین لب اولسونده عالمده
جهانک دشت و کومی قیس ایله فرهادک اولسون هپ
چله زاده طاهر

(و يقول الكافر ياليتنى كنت ترابا)

آيت كريمه سى طوپراقدن ياراتيلديغندن دولايى بكنمه ديكى انسانك ينه بويوك
نعمتله نائل اولديغنى كورمرك « آه كاشكه بن ده طوپراق اوله يدم » ديه آخرتده
شيطانك اظهار تالم ايدم جكنى ناطقدرد .

برجوق شاعرلر (ياليتنى كنت تراب) جمله سنى تضمين ايدمرك كونا كونا
معانى افاده ايله مشاردرد .

قائلى معلوم اولمايان برشاعر :

خاكياك اولديغم كوردى ديدى كافر رقيب
طاشله باغرين دو كوب ياليتنى كنت تراب

ديمشدر . يعنى بالطبع شاعر عاشقك دشمنى اولان رقيب اونك نظر نده شيطانندن
اشع بر كافر اولديغندن جانانك آياغى طوپراغى اولملاق مزيتنى كوسترمه يور .
وقتا كه عاشق ؛ جانانك آياغى طوپراغى اولوب ده آلتنده چيكنه نمك دولته
نائل اولديغنى كورونجه حسد ايدى يور . « آه كاشكه بن طوپراق اولسه يدم » ديه
تخمسر ايله يور . طاشلرله باغرينى دو كيور .

فقط ملاقاتيله مشرف اولديغم قافله قدام پيرولرندن مناسرتلى فائق بك مرحوم

بايكه يوز سورمك اميديله اى مه آفتاب
روبخاك اولدى ديدى ياليتنى كنت تراب

بيتيله بالاده كى شاعرنى كچمشدر . فائق بك كونشى جانانك آياغى آلتنه
دوشوريور . فقط كنديسى طوپراق جنسندن اولوب ده جانانك آياقلىرى آلتنده
چيكنه نيلمك شرفه نائل اوله مادىغندن دولايى متأثر اوليور .

پرتو پاشا مرحومك آتيدمكى جوابى غايت غريب بر طرزده وپك خوش واقع
اولمش وذهاب عاجزانه محبه جمله سنى كچمشدر :

كوزه ايوبدن جانان نوش ايلرمه آب
كاسه بللور دير ياليتنى كنت تراب

معلومدر که استانبولده (ایوب سلطان) چارشیمسندہ طوپراقدن قولبلو بارداق
یاپارلر، رنگا رنگ بویارلر. دیمک که وقتیلہ اوبارداقلر صو ایچمکه داها صالح
کوزل برشکلده ایمش. هرکس اورادن بارداق آلہرق ایوب سلطانک قویوسندن
صو ایچرلریش. اوسبیلہ جامدن یاپیلان بللور اوطوپراق کاسہ یہ غبطہ ایلشدیر.
دها برچوق نظائر وارسهده بونلرله اکتفا قلمشدر.

* *

عون باریلہ صعوبتلی برایشده قوللان
عهدهسندن کلمه منرسہم اوزمان آغذیر ایت

ادبیات قدیمہنک صوک زمانندہ بیلہ بویله آچیقجه وحیاتک بر المنہ ترجان
اولنان بیتلری بکنمزلردی. حشمت، کافی، واصف کی خفیف مشرب شاعرلرک
حدود ادبدن خروجی کبی عد لیدرلردی.

حال بوکه ایوم داها حقیقی و مطبوع کورولمکده در حامی آمدينک مشهور:

وار ایسه شهبهک اکر اور محک تجربه یه
ایشته لوح، ایشته قلم، ایشته کتب، ایشته فحول

* *

آب حیات اولمایجق قسمت ای کوکل
بیکی ییل کرکسه خضرله سیر سکذرات

زینب سلطانم

مشهوردر که اسکندر ذولقرنین یانینه خضری رهبر آلہرق قارانتلق قطعہ
ایچندہ کونلرجه عسکریله یورومش مقصدی بر جرعه سنی ایچن ابدزندہ اولان
(آب حیات) ایرشمک ایمش. فقط خیل کیتدکن صو کره رهبر خضر آب
حیات پونارینی بولوب ایچمش و فقط یولنی شایربب اسکندری بوله مامش.
اسکندرده داها زیاده طورہمایہرق عودت مجبور اولمش ایمش:

عارفه عین الحیات ایلہ طولودر شش جهات
علم نافعدر جهانده ای ولد آب حیات

ولر جلی